

Олександр Міхно
ORCID iD [0000-0002-5271-9530](https://orcid.org/0000-0002-5271-9530)

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, директор,
Педагогічний музей України,
вул. Володимирська, 57, 01030, м. Київ, Україна
amihno@ukr.net

ПСИХОГРАФІЧНІ ЛИСТКИ ТА КАРТИ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ УЧНЯ У ШКОЛАХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У 1920-1930-Х РОКАХ

У статті шляхом аналізу праць західноукраїнських учених-педагогів доведено, що вони працювали в контексті наукових пошуків, які були характерні для європейської педагогічної думки 1920-1930-х років. Висвітлено запропоновані вченими методи вивчення учня вчителем та головні методичні ідеї – використання психологічних схем (Я. Ярема, М. Остапович, Д. Козій) та карт індивідуальності (І. Кухта), які були орієнтиром для педагогів у їх практичній роботі з вивчення учня та складання його характеристики. Розкрито зміст та структуру психологічних схем; подано напрями педології у баченні М. Базника. Стаття містить короткі біографічні довідки про вчених-педагогів, чії статті аналізуються.

Ключові слова: вивчення учня; західноукраїнські педагоги; карта індивідуальності; педологія; психологія; психологічний листок (обсерваційний аркуш); характеристика учня.

© Міхно О., 2019

<https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.1-2.2237>

Вступ. Однією з яскравих сторінок в історії української педагогіки 20-30-х років ХХ ст. є творчий доробок тих українських педагогів, які жили і творили на західноукраїнських землях або в еміграції. Їхні праці з часом стали бібліографічною рідкістю, тому сьогодні практично невідомі не лише освітянському загалу, а й фахівцям у царині історії української освіти. Між тим, без врахування їхніх ідей щодо вивчення педагогом учня з наступним складанням його характеристики неможливо створити цілісну картину стану цієї проблеми в українській педагогіці 1920–1930-х років. Окрім того, у період, коли педагогічна наука в Україні не могла розвиватися вільно внаслідок ідеологічних обмежень і заборон радянської влади,

особливо починаючи з II пол. 1930-х років, фактор її розвитку за межами радянської України мав велике значення, а отже, його необхідно враховувати у дослідженнях з історії української освіти зазначеного періоду.

Результати аналізу наукової літератури засвідчують, що історико-педагогічний аспект розвитку педагогічної науки та шкільництва на західноукраїнських землях у 1920–1930-х роках науковцями розкрито достатньо повно (В. Вихрущ, Д. Данилюк, Б. Ступарик, В. Гомоннай, І. Шоробура, І. Гранчак, О. Рудловчак, В. Сагарда, В. Химинець та ін.). В контексті власних досліджень цієї теми частково торкаються сучасні вчені Д. Герцюк (2003), Т. Завгородня (1999, 2007), Р. Зверюк (2018), Н. Салига (2010), чії праці розглядаємо і як джерельну, і як джерелознавчу базу для цієї статті. Проте як у науковій літературі минулих років, так і в працях сучасних учених комплексно не відображено проблему вивчення вчителем учня та складання на цій основі його характеристики у школах Західної України в 1920-1930-х роках.

Формулювання цілей статті. Відсутність цілісного дослідження означеної проблеми визначило актуальність статті, мета якої – аналіз внеску західноукраїнських педагогів 1920–1930 рр. у розроблення проблеми вивчення педагогом учня з подальшим складанням характеристики школяра.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки імена вчених, чії праці аналізуватимуться далі, маловідомі чи й зовсім невідомі сучасникам, перед висвітленням їхніх поглядів та ідей подаватимемо короткі біографічні відомості про кожного педагога.

Розпочнемо з методики вивчення учня шляхом психографічної схеми, запропонованої Якимом Яремою (1884–1964), педагогом, літературознавцем, мовознавцем, філософом. У 1903–1908 майбутній учений навчався на філософському факультеті Львівського університету і в Грацькому університеті (Австрія). У 1909–1911 викладав у гімназії в Самборі, з 1913 – в українській гімназії в Тернополі. 1922 переїхав до Праги, де у 1923–1930 викладав в Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова (з 1925 – завідувач кафедри педагогічної психології). 1930 переїхав до Тернополя, викладав у приватній гімназії. З 1940

працював у Львівському відділі Інституту української літератури АН УРСР та в Львівському університеті.

Як педагог, Я. Ярема розробляв психолого-педагогічні засади організації навчально-виховного процесу, зокрема проблеми вивчення учнів методом психографічної схеми, яка докладно описана ним 1925 р. у книзі «Психографія в школі» (Ярема, 1925). Вчений бачив завданням школи «розслідувати – як щодо якості, так і щодо величини – всі ті природжені задатки, які в потенціальному стані ховаються в молодій людині, щоб, обравши відповідний напрямок активності, розвинути їх до максимуму працездатності й продуктивності і для загальної, й для її особистої користі та задоволення» (Герцюк, 2003, с. 118). У короткому історичному екскурсі Я. Ярема зазначає, що вперше дослідження учнів з метою виявлення найбільш здібних і направлення їх у спеціальні школи були проведені німецьким психологом В. Штерном у Гамбурзі наприкінці Першої світової війни. Так розпочався «селективний рух», який активізував проблему вивчення учня (Герцюк, 2003, с. 120) і поставив перед школою конкретне завдання, яке полягає у «правильному, перш усього психологічному діагнозі кожного школяра зокрема, закладеному на систематичному, довголітньому й тямущому психологічному спостереженні вчителів, сполученому з психологічними дослідженнями при допомозі підібраних тестів» (Герцюк, 2003, с. 121). Спираючись на це завдання, Я. Ярема дає тлумачення терміну «психографія». На його думку, «правильне й систематичне реєстрування головних вислідів такої обсервації – це саме й є психографія». Іншими словами, психографія – це систематична фіксація педагогом результатів вивчення учня відповідно до певних вимог. Учений висуває три основні вимоги, головна з яких – систематичність спостережень. Для цього потрібна єдина психографічна схема, яка складена на основі певної психологічної системи і містить всі ті здібності та функції, на які спостерігачам необхідно звернути увагу. Як зразок Я. Ярема пропонує схему, прийняту комісією для шкільної реформи при австрійському міністерстві освіти й запроваджену в шкільне життя з травня 1922 р. Другою умовою є професійність спостережень, які вимагають науково-психологічної

підготовки учителів, адже висновки вчителя без наукового розуміння психології майже безвартісні. Нарешті, третя важлива умова – тривалість часу, потрібного для спостережень. Саме період навчання в школі є найсприятливішим для спостережень і психографії, оскільки вчитель може спостерігати учня впродовж цілих 7-8 років аж до 14 року життя; упродовж цього часу природжені здібності й властивості учня можуть повністю виявитися.

Психографічна схема Я. Яреми складалася з 15 розділів: «Талановитість – духовна упослідженість», «Пильність – лінивість», «Замилування – відраза», «Хатні умови», «Стан змислів», «Тип уявлення», «Увага», «Пам'ять», «Спостережливість», «Фантазія», «Думання», «Спосіб праці. Утомливість», «Почування», «Воля», «Поведінка у громаді». Надзвичайно цінними і важливими для педагога є вказівки та пояснення Я. Яреми до кожного з розділів психографічної схеми. Наприклад, для того, «щоб пізнати фантазію учня, треба стежити головно за її побудливістю (живучістю), виразністю (ясністю) композицій і ступенем самостійності в її творчості» (Герцюк, 2003, с. 130). Далі автор подає і коротко описує три види фантазії: абстрактивну (збирає тільки певні характерні риси об'єкту і складає з них його схему), детермінативну (додає нові риси, доповнюючи образ об'єкту), комбінативну (з окремих різнорідних елементів створює новий суцільний образ). Завершуючи пояснення до розділу переліком трьох родів фантазії (образна, абстрактивна або поняттєва, практична або ділова), Я. Ярема зазначає, що «в шкільній практиці найкращим виявом фантазії учня є письмові задачі, зокрема твори на вільні теми, якщо вони є продуктом самостійної праці й написані без примусу» (Герцюк, 2003, с. 130–131).

Систематично користуючись цією схемою і дотримуючись порад автора, педагог протягом тривалого часу міг вивчати учня шляхом спостереження і запропонованих способів вимірювання здібностей. Здобуті дані ставали основою для написання тесту характеристики учня, структура якої була аналогічною до психографічної схеми. Основна хиба цієї схеми, за визнанням самого Я. Яреми, полягала у тому, що «вона, розклавши індивідуальність на окремі озбаки й здібності,

не дає образу їх спільного функціонування» (Герцюк, 2003, с. 123). Однак вчений переконаний, що цю хибу здатен усунути педагог, відповідно спрямовуючи свою увагу у процесі узагальнення даних про вивчення учня та написання тексту характеристики.

Відзначимо, що психографічна схема Я. Яреми практично використовувалася вчителями, про що свідчить її творче переосмислення у статті закарпатського педагога М. Остаповича, опублікованій 1931 р. в ужгородському журналі «Учитель» (Остапович, 1931). Про Михайла Остаповича немає жодних відомостей, окрім його публікацій у згаданому журналі. Зміст статей дає підстави припустити, що їх автор учителював у школах Закарпаття у 1920–1930-х роках і узагальнював власний педагогічний досвід у публікаціях. Статтю «Психографія в школі (пропозиція завести коротку характеристику школярів)» М. Остапович розпочинає з методичних зауважень: «Для того, щоби лікувати, треба знати хворобу. Щоби щось зробити, треба знати матеріал. Найкраще пізнати властиву суть людини можна лише в школі шляхом довгої обсервації з точок погляду певної психографічної схеми» (Остапович, 1931, с. 242). Відповіді на окремі розділи схеми мають у результаті скласти характеристику психічного і фізичного стану учня. Причому М. Остапович акцентує, що фізичний стан учня має важливе значення для психологічного діагнозу, оскільки психічне життя зумовлене фізичним. Інша важлива обставина – «вплив дідичності (тобто спадковості – О.М.), а тому для діагнозу потрібно мати відомості щодо психофізичного стану батьків та дідів» (Остапович, 1931, с. 243). Пропонуючи до розгляду і дискусії зразок психограми, автор підкреслює практичну потребу створеної на її основі характеристики школяра, мотивуючи цю потребу частою зміною педагогічного персоналу, коли клас має на рік декілька змін учителів. «Кожний новий учитель мусить витратити час на ознайомлення зі школярами. Досвідчений учитель потребує для цього коротшого часу. Молодший і недосвідчений учитель мусить довго приглядатися до школярів, щоби пізнати їх індивідуальні властивості... Ось тут і стала би в пригоді характеристика школяра, побудована навіть не на строго наукових засадах психології. Можна обійтися загальною характеристикою школяра, взявши

дещо з психограми за основу» (Остапович, 1931, с. 243). Далі М. Остапович подає свій варіант психограми, яка складається з 12 розділів: «Стан органів відчуження», «Тип уявлення», «Увага», «Пам'ять», «Здібність спостереження», «Фантазія», «Думка», «Спосіб праці», «Втомливість». «Почування і воля», «Поведінка в громаді», «Мова» (Остапович, 1931, с. 244).

Як бачимо, за основу психограми М. Остапович взяв психографічну схему Я. Яреми. Незначні розбіжності у обох зразках пояснюємо застосуванням схеми у практиці роботи вчителя. Саме тому М. Остапович дещо скоротив кількість розділів, додавши останній – «Мова». Збираючи відомості до цього розділу вчителю, спостерігаючи за мовленням учня протягом тривалого часу, необхідно врахувати, чи «а) чи розмовна мова вдома та сама, що й у школі? Чи володіє, окрім рідної, ще й іншими мовами? б) говорить нормально чи може з труднощами і якими? в) висловлюється легко чи важко? До розмови стає легко чи за спонукою?» (Остапович, 1931, с. 245).

Стан проблеми вивчення учня і складання його характеристики в Галичині у 1919–1939 рр. висвітлено у дослідженнях нашої сучасниці Т. Завгородньої (1999, 2007). Дослідниця довела, що, враховуючи вимогу організувати навчально-виховний процес у школах Галичини на основі психології, в 1930 р. в навчальні заклади була направлена інструкція для роботи в школі по вивченню особистості вихованців. У ній були запропоновані не тільки рекомендації про основні критерії оцінювання рівня вихованості учнів, але й надавалися науково-методичні поради зі складання індивідуальних карт. У педагогічній літературі Галичини ці проблеми підіймали В. Безушко, Д. Козій, І. Кухта, П. Мечник та ін. (Завгородня, 1999, с. 77).

Петро Мечник (1885–1953) у численних публікаціях психолого-педагогічного спрямування обґрунтовував необхідність побудови навчально-виховного процесу в школі з урахуванням новітніх досягнень психології. П. Мечник – випускник Львівського університету, педагог, доктор філософії, професор, громадсько-освітній діяч, останній директор Львівської академічної української гімназії.

Педагог підкреслював, що основою навчання й виховання має бути «безпосередня, плянова систематична обсервація, оперта на вродженій кожній дитині інтуїції» (Мечник, 1924, с. 7). Наголошуючи на важливості для вчителя вивчати своїх учнів, П. Мечник писав, що це обумовлено «природньою вимогою сьогочасної науки про виховання, опертої – як відомо – на психології дитини й психології індивідуальних різниць (т. зв. диференційній, ріжничковій)». Тим самим педагог повинен був у першу чергу всебічно пізнати дитину, а далі здійснювати добір «всіх методичних засобів виховання й навчання до індивідуальних прикмет і питоминностей усіх дітей у школі» (Мечник, 1934, с. 3).

Розробляв проблему вивчення учня вчителем і Дмитро Козій (1894–1978) – літературознавець, педагог. Закінчив Львівський університет (1928), вивчав класичну філологію в Ягеллонському університеті (Краків). До 1939 викладав українську мову та літературу в гімназіях Рогатина і Яворова. Публікував педагогічні та літературно-критичні статті у львівських часописах. Після 2-ї світової війни перебував у таборах для переміщених осіб у Німеччині. Від 1962 – у Торонто, де займався літературознавчою діяльністю.

Д. Козій у теоретичній статті «Пізнання психофізичної структури вихованців» робить короткий історичний екскурс та висвітлює ті досягнення психології, які варто використовувати вчителю у процесі вивчення учнів. Автор згадує і коротко характеризує типології Платона, Ф. Ніцше, В. Джемса, принагідно наголошуючи, що «думку про своєрідність духових типів усвідомив собі Сковорода в своєму вченні про «сродность» (спорідненість), тобто про природжені нахили та згідну з ними діяльність» (Козій, 1932, с. 92). Знання і уміння розпізнати тип особистості, на думку педагога, «розкриває безмежне поле праці перед виховником». З-поміж новітніх ідей Д. Козій виділяє теорію німецького психолога Е. Кречмера, яка полягає в тому, що «людська особистість становить нерозривну психо-фізичну єдність і що, вслід за тим, у фізичній сторінці людини відбивається її духовна суть» (Козій, 1932, с. 92). Таким чином людським вдачам і характерам відповідають окремі типи тілесної будови. Е. Кречмер поділяє людей на три основні типи: астенічний

(лептосоматичний – делікатний, слабкий, з гострими рисами), атлетичний і пикнічний (заокруглені форми). Перший тип дає людей думки, другий – людей діла: в обох випадках – це переважно ідеалісти, які живуть у власному вимріяному світі, а тому часто страждають від внутрішнього роздвоєння. Зате люди третього типу – реалісти. Відзначаючи умовність такого поділу, Д. Козій вважає, що «він дає виховникові цінні орієнтаційні точки й напрямні. Вміти бачити різниці психічної структури – це для виховника неоціненна річ: його духовий світ незмірно збагачується» (Козій, 1932, с. 92). Зазначимо, що подібне дослідження залежності характеру від тілобудови було проведено ще на початку ХХ ст. російським лікарем О. Віреніусом, який розробив власну програму вивчення учня, сутність якої полягає у комплексному вивченні особистості школяра шляхом розгляду статури, темпераменту, характеру і основних розумових здібностей (пам'ять, увага, інтерес, розуміння). Докладно описуючи визначені ним типи статури (клітковинна, епітеліальна, м'язова, нервова), темпераменту, характеру (індиферентний, емоційний, активний, інтелектуальний), О. Віреніус подає методичні поради щодо складання характеристики учня та структуру характеристики (Міхно, 2016).

Д. Козій також висвітлює стан проблеми вивчення учня педагогом та складання на цій основі характеристики школяра, наголошуючи на важливості збирання даних спостережень у школі, що мають стати основою для індивідуальних характеристик учнів. З цією метою «уведено по школах різного роду психографічні схеми, на котрих вписуються такі спостереження, як також відомості про вихованців, здобуті при допомозі анкет, від третіх осіб та з інших джерел» (Козій, 1932, с. 94). Питання, що містяться в психографічних схемах, підібрані так, що мають спрямовувати увагу вчителя на найбільш характеристичні особливості вихованця, і торкаються фізичного розвитку учня, соціального походження, родинних обставин, поведінки учня в школі, його ставлення до вчителів, до праці, зацікавлень, інтелекту та ін. Такі схеми Д. Козій називає «психографічні листки (обсерваційні аркуші)», відзначаючи, що «вони повинні давати психо-фізичну діагнозу вихованців, допомагати в розкритті глибших верств дитячої й молодечої

психіки. Вміле застосування їх допоможе вчителеві зблизитися до душі учня, усунути почуття відчуження, пізнати молодечі пориви й змагання та знайти для них тривалий ґрунт і властивий шлях» (Козій, 1932, с. 94).

Оригінальний метод вивчення вчителем учня запропонував Іван Кухта (1900 – після 1949) – педагог, психолог. Навчався у Ягеллонському (Краків) та Віденському університетах, закінчив Львівський університет (1925). Від 1926 викладав на Державних учительських курсах, був референтом Кураторії Львівської шкільної округи. Від 1929 – інструктор середніх шкіл Міністерства віровизнань та публічної освіти у Варшаві. У 1933–1939 та 1941–1945 – директор Державної педагогічної бібліотеки у Львові, заснував видавництво «Львівської педагогічної бібліотечки». Після 2-ї світової війни виїхав до Польщі, де його сліди загубилися.

І. Кухта звертав увагу вчителів на необхідність тривалого й систематичного вивчення учня в школі і закликав бачити в ньому не лише «істоту, що вчиться», а й «істоту, що живе». Не менш важливою була рекомендація вченого створювати «карти індивідуальності» кожного учня, що мали супроводжувати його протягом усього періоду навчання. Карта містила такі розділи: 1. Зовнішній вигляд і фізичний розвиток учня. 2. Домашні умови. 3. Відношення до людей (до родини і батьків, до вчителя, до друзів, до самого себе). 4. Зацікавлення і прагнення. 5. Особливості характеру, темпераменту, настрою. 6. Властивості розуму. Індивідуальна карта давала певне уявлення про учня, і відомості, наведені в ній, усі вчителі мали постійно враховувати у навчально-виховній роботі. Проте карта не мала потрапити до рук дитини (Завгородня, 2007, с. 189).

Проблеми збирання і фіксації даних про вивчення учня вчителем порушував у своїх працях Володимир Безушко (1894–1980) – літературознавець і педагог; навчався в університетах Львова, Праги, Граца, Відня, Кракова. Брав участь у 1-й світовій війні у складі австрійської армії. Згодом перейшов до корпусу Українських Січових Стрільців. Учителював на Закарпатті (1922–1925), у Галичині (до 1929). Під час 2-ї світової війни емігрував до Німеччини, а 1947 до США.

На думку В. Безушка, під час вивчення учня учитель повинен одержувати систематичні дані про поведінку школяра на підставі записів, безпосереднього спостереження та методу тестування. Вчений вважав, що у ході досліджень учнів педагогу слід використовувати так звані обсерваційні карти (аркуші спостереження) та «вільну характеристику» особистості. Особливого значення він надавав саме «вільній характеристиці» особистості, що мала, на його переконання, значні переваги: мова характеристики зрозуміла, конкретна, а не безбарвна, як в обсерваційних аркушах, перед читачем характеристики постає живий цілісний образ учня, а не його фрагменти (Безушко, 1939, с. 49).

Ще одним яскравим свідченням практичного застосування означених вище ідей щодо вивчення учня та складання його характеристики є підготовлені кандидатами на вчительське звання реферати, що збереглися в архівах. Вивчення їх змісту та оформлення свідчить про наявність значної кількості робіт прикладного характеру, в основу яких покладені результати власних досліджень учителів: «Дитина як артист (на підставі власних дослідів)», «Характеристика двох типів учнів 1-го класу народної школи» та ін. Наприклад, до останньої роботи автор додав індивідуальні карти учнів із замальовками їхніх портретів (Завгородня, 2007, с. 294).

Зважаючи на зміст проаналізованих праць, можемо констатувати, що у 1920-1930-х роках вивчення учня з наступним складанням його характеристики у школах Західної України відбувалося на засадах педології, хоча цей термін не згадується в жодній з проаналізованих вище статей. Однак це не значить, що педологія була невідома педагогам цього регіону. Завдання, основні принципи та структуру цієї науки розкрито у кількох теоретичних статтях Михайла Базника (1889–1976), вчителя, досвідченого методиста, засновника і директора української приватної 4-класної школи в Копичинцях, вчителя середньої школи в Косові, громадсько-культурного діяча, науковця, дописувача науково-педагогічних видань у Львові (Базник, 1928, 1931). Педагог переконаний, що педологія «виходить зі слушного й раціонального заложення, що виховник має поступати як лікар, котрий, хочаби вилікувати хворого і довести його до нормального стану здоров'я, мусить найперше

прослідити тіло, поставити діагноз хвороби, а потім записати відповідні ліки. Тому педологія жадає від сучасного учителя-виховника, щоби він, забираючись до виховання й навчання, пізнав найперше основно всі фізичні, умові індивідуальні особливості дитини, та індивідуально приноврвлював принципи й методи виховання й навчання» (Базник, 1931, с. 23–24). В баченні М. Базника педологія поділяється на кілька взаємопов'язаних напрямів:

- психопедологію (експериментальне дослідження психічних явищ),
- фізіопедологію (дослідження фізіологічних проявів),
- патологічну педологію (дослідження фізичних, психічних і моральних аномалій),
- лабораторну педологію (антропометричні дослідження за допомогою спеціальних приладів),
- тестологію (вимірювання розумових здібностей, обсягу і якості понять шляхом анкет і тестів),
- теоретичну педологію (дослідження психологічних і фізичних явищ, їх узагальнення і аналіз),
- педотехніку (технічне і практичне застосування наукових досягнень, здобутих експериментальним шляхом),
- моральну педологію (дослідження моральних проявів) (Базник, 1931, с. 24–25).

Отже, підсумовує М. Базник, педологія експериментальним шляхом досліджує фізичні, моральні і розумові прояви учня, які є предметом виховання й навчання, і тим самим ставить навчально-виховний процес на науково-дослідну основу: «На наших очах твориться нова наука про дитину, педологія, що ставить собі за мету обстежити дитину у її фізичних, розумових і моральних виявах. Вона... разом з тим стверджує, що лише точне вивчення вихованця може дати в результаті раціональне виховання і навчання» (Салига, 2010, с. 20–21). Спираючись на описані завдання і принципи педології, М. Базник детально розробив методику складання характеристики учня (Салига, 2010, с. 48–70). Цей надзвичайно важливий для

нашого дослідження аспект спадщини педагога тут лише згадуємо і плануємо здійснити всебічний аналіз запропонованої ним методики у спеціальній статті.

Насамкінець відзначимо мовне оформлення проаналізованих праць, яке видається нам кардинально відмінним від статей радянських учених на цю ж тематику. Роботи насичені порівняннями, що сприяє їх розумінню як спеціалістом, так і нефахівцем, простими реченнями, що полегшують сприймання тексту, влучно підібраними цитатами, адресованими педагогам, спонукальними і стверджувальними синтаксичними конструкціями, сентенціями про цінність розуміння іншої людини. Наявність діалектизмів, специфічних педагогічних термінів і понять (дідичність/спадковість, обсервація/спостереження, інтелігенція/розумові здібності) дещо незвична, однак водночас надає цим дослідженням певного колориту і не ускладнює розуміння.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, західноукраїнські педагоги, обґрунтовуючи необхідність вивчення учня вчителем і пропонуючи для цього різноманітні методи, працювали в контексті наукових пошуків, які були характерні для європейської педагогічної думки 1920-1930-х років. Серед їхніх головних методичних ідей – використання психографічних схем (Я. Ярема, М. Остапович, Д. Козій) та карт індивідуальності (І. Кухта), які ставали цінним орієнтиром для педагогів у їх практичній роботі з вивчення учня та складання його характеристики.

Проблема вивчення учня активно розроблялася і в радянській Україні, насамперед на засадах педології: в основу вивчення учня були покладені принципи класової спрямованості, орієнтації навчання на дитячий комуністичний рух, комплексного підходу до навчання, поєднання навчання, виховання й розвитку, педагогічного керівництва в навчанні з дитиною у центрі педагогічного процесу тощо (Сухомлинська, 1996, с. 181–189). Зазначені відмінності пояснюються різними політичними, соціальними й економічними умовами та різними завданнями, що стояли перед школою. Подібними були як напрями вивчення учня (розумових здібностей, успішності, поведінки в колективі тощо), так і оформлення результатів

цього вивчення у вигляді характеристик школярів. Значним недоліком вважаємо, що в працях західноукраїнських педагогів 1920-1930-х років абсолютно відсутні згадки чи посилання на ідеї та дослідження радянських колег, які розробляли аналогічні проблеми. Заради справедливості відзначимо, що і в працях радянських педагогів такі згадки відсутні. Вважаємо, що порівняльний аналіз ідей педагогів різних регіонів України щодо вивчення учня та складання його характеристики може стати перспективним напрямом подальших наукових пошуків.

Література

- Базник М. Педологія є основою виховання і навчання. *Шлях виховання й навчання*. 1928. Ч.4. С. 1–5.
- Базник М. Що то є педологія? *Шлях виховання й навчання*. 1931. Ч.1. С. 22–25.
- Безушко В. В чім суть поглядового навчання. *Шлях виховання й навчання*. 1939. Кн. 1. С. 48–49.
- Герцюк Д. (ред). Яким *Ярема*. Львів, 2003. 243 с.
- Завгородня Т. Психологічні засади організації навчально-виховного процесу в школах Галичини (20–30-ті рр. ХХ ст.). *Зб. наук. праць : філософія, соціологія, психологія*. 1999. Вип. 3. Ч. 2. С. 74–83.
- Завгородня Т. Теорія і практика навчання в Галичині (1919–1939 роки). Івано-Франківськ, 2007. 392 с.
- Зверюк Р. Яким *Ярема* як представник і творець національної академічної культури. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 5. С. 315–326. DOI 10.24139/2312-59932018.05315-326
- Козій Д. Пізнання психо-фізичної структури вихованців. *Українська школа*. 1932. Ч. 6–9. С. 90–94.
- Мечник П. Індивідуальний листок : Вказівки для вчителя. Ч.2. Львів, 1924. 16 с.
- Мечник П. Індивідуальні характеристики шкільних дітей: Проект індивідуального листка з інструкцією для вчительства. Львів, 1934. 31 с.
- Міхно О. Програма вивчення учня та складання характеристики у творчій спадщині Олександра Віреніуса (1832–1910) *Педагогіка і психологія*. 2016. № 3. С. 62–70.
- Остапович М. Психографія в школі (пропозиція завести коротку характеристику школярів). *Учитель*. 1931. № 12. С. 242–245.
- Салига Н. «Учитель, який випереджав педагогіку». Івано-Франківськ, 2010. 231 с.
- Сухомлинська О. (ред.). Нариси історії українського шкільництва (1905–1933). Київ, 1996. 302 с.
- Ярема Я. Психографія в школі: зразок психографічної схеми з коментарем Я. Яреми. Прага, 1925. 42 с.

References

- Baznyk, M. (1928). Pedol'ogija je osnovuju vyhovannja i navchannja [Pedology is the basis of education and training]. *Shljah vyhovannja j navchannja*, 4, 1–5 (ukr.)
- Baznyk, M. (1931). Shho to je pedologija? [What is pedology?]. *Shljah vyhovannja j navchannja*, 1, 22–25 (ukr.)
- Bezushko, V. (1939). V chim sutj pohljadovogho navchannja [What is the essence of visual learning]. *Shljakh vykhovannja j navchannja*, 1, 48–49 (ukr.)
- Ghercjuk, D. (ed) (2003). *Jakym Jarema*. Ljviv, Ukraine. 243 (ukr.)
- Zavghorodnja, T. (1999). Psykhologhichni zasady orghanizaciji navchaljno-vykhovnogho procesu v shkolakh Ghalychyny (20–30-ti rr. XX st.) [The psychological principles of the organization of the educational process in the schools of Galicia (20-30's of the twentieth century)]. *Zb. nauk. pracj : filosofija, sociologhija, psykhologhija*. Vol. 3. № 2, 74–83 (ukr.)
- Zavgorodnja, T. (2007). *Teorija i praktyka navchannja v Galychyni (1919–1939 roky)* [The theory and practice of teaching in Galicia (1919–1939)]. Ivano-Frankivs'k, Ukraine, 392 (ukr.)
- Zverjuk, R. (2018). Jakym Jarema jak predstavnyk i tvorecj nacionaljnoji akademichnoji kuljтуры [Yakym Yarema as a representative and creator of the national academic culture]. *Pedaghoghichni nauky: teorija, istorija, innovacijni tekhnologhiji*, 5, 315–326. DOI 10.24139/2312-5993/2018.05/315-326 (ukr.)
- Kozij, D. (1932). Piznannja psykho-fizychnoji struktury vykhovanciv [Cognition of the psycho-physical structure of the pupils]. *Ukrajinsjka shkola*, 6–9, 90–94 (ukr.)
- Mechnyk, P. (1924). *Indyvidualjnyj lystok : Vkazivky dlja vchytelja* [Individual sheet: Teacher's instructions]. Ljviv. 16 p. (ukr.)
- Mechnyk, P. (1934). *Indyvidualjni kharakterystyky shkyljnykh ditej: Proekt indyvidualjnogho lystka z instrukcijeju dlja vchyteljstva* [Individual Characteristics of School Children: Draft Individual Sheet with Instruction for Teaching]. Ljviv, 31 (ukr.)
- Mikhno, O. (2016). Proghrama vyvchennja uchnja ta skladannja kharakterystyky u tvorchij spadshhyni Oleksandra Vireniususa (1832–1910) [The program of studying the student and drawing up characteristics in the creative heritage of Alexander Virenius (1832-1910)]. *Pedaghoghika i psykhologhija*, 3, 62–70 (ukr.)
- Ostapovych, M. (1931). Psykhoghrafija v shkoli (propozycja zavesty korotku kharakterystyku shkyljariv) [Psychography in school (the proposal to provide a brief characteristics of students)]. *Uchytelj*, 12, 242–245 (ukr.)
- Salyga, N. (2010). «Uchytel', jakyj vyperedzhav pedagogiku» [«Teacher who outpaced pedagogy»]. Ivano-Frankivs'k, Ukraine, 231 (ukr.)
- Sukhomlynsjka, O. (Ed.). (1996). *Narysy istoriji ukrajinsjkogho shkyljnyctva (1905–1933)* [Essays on the history of Ukrainian schooling (1905–1933)]. Kyiv, Ukraine, 302 (ukr.)

Jarema, Ja. (1925). *Psykhoghrafija v shkoli: zrazok psykhoghrafichnoji skhemy z komentarem Ja. Jaremy* [Psychography at school: a sample of a psychographic scheme with a commentary by Ya. Yarema]. Prague, CR, 42 (ukr.)

ПСИХОГРАФИЧЕСКИЕ ЛИСТКИ И КАРТЫ ИНДИВИДУАЛЬНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ В ШКОЛАХ ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ В 1920-1930-Х ГОДАХ

Михно Александр, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, директор, Педагогический музей Украины, ул. Владимирская, 57, 01030, г. Киев, Украина, amihno@ukr.net

В статье путем анализа трудов западно-украинских ученых-педагогов доказано, что они работали в контексте научных поисков, характерных для европейской педагогической мысли 1920-1930-х годов. Освещены предложенные учеными методы изучения ученика учителем и главные методические идеи - использование психографическим схем (Я. Ярема, Н. Остапович, Д. Козий) и карт индивидуальности (И. Кухта), которые были ориентиром для педагогов в их практической работе по изучению ученика и составление его характеристики. Раскрыто содержание и построение психографическим схем; представлена структура педологии по М. Базнику. Статья содержит краткие биографические справки об ученых-педагогах, чьи статьи анализируются.

Ключевые слова: западно-украинские педагоги; изучение ученика; карта индивидуальности; педология; психограмма; психографический листок (обсервационный лист); характеристика ученика.

PSYCHOGRAPHIC SHEETS AND PERSONALITY CARDS OF PUPILS IN SCHOOLS OF WESTERN UKRAINE IN 1920s-1930s.

Mikhno Oleksandr, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Scientific Leader, Director, Pedagogical Museum of Ukraine, 57 Volodymyrs'ka street, 01030, Kyiv, Ukraine, amihno@ukr.net

By analyzing the works of Western Ukrainian scientists, it has been proved in this article that they worked in the context of scientific research that was characteristic of the European pedagogical thought of the 1920s and 1930s. The methods suggested by the scientists for studying a student and the main methodical ideas, namely, the use of psychographic schemes (Yakim Yarema, Mikhail Ostapovich, Dmitro Koziy), personality cards (Ivan Kukhta), observational cards and "free character references" of the personality (Volodymyr Bezushko), which served as a benchmark for teachers in their practical work to study the student and compile his character reference.

The contents and structure of the psychographic schemes, which contained from 12 to 15 sections («Attention», «Memory», «Imagination», «Thought», «Method of Labor», «Tiredness», «Pain and Freedom», «Behavior in the Community», etc.) with detailed explanations of each of them. The structure of the personality card, which consisted of 6 items (appearance and physical development of the student, home conditions, attitude

towards people, interest and aspiration, traits of character, temperament, mood, properties of mind) have been presented.

The structure of pedology as realized by M. Baznyk, which, in his opinion, consists of several interrelated directions: psychopedology, physiopedology, pathological, laboratory pedology, testology, theoretical pedology, pedotechnics, moral pedology has been systematized.

The article contains short biographical information about scientists-teachers whose articles are being analyzed.

Keywords: *study of a student; Western Ukrainian teachers; personality card; pedology; psychogram; psychographic sheet (observation sheet); character reference of a student.*

Стаття надійшла до редакції 01.01.2019

Прийнято до друку 28.02.2019